Vennebrev

Falstadsenterets Venner

April 2020, Årgang 5, Nr 1

Avtroppende leder Per Jarle Eriksen

Venneforeningen har avholdt årsmøte og var der optimistisk med sikte på aktiviteter inneværende år, men nå er det meste stilt i bero. Vi får avvente til disse Coronatider er mer avklart.

Sentret og venneforeningen hadde et meget aktivt år i 2019. Samarbeidet mellom foreningen og sentret er svært bra. Vi får stadig tilbakemeldinger fra styret og direktør på at arbeidet foreningen gjør er viktig for sentret.

Besøkstallene gikk betydelig opp siste år og aktiviteter på kveldstid ble satt pris på av de fremmøtte. Falstad har blitt et sted for allsidige og gode foredrag. Ved flere anledninger var tilstrømningen så stor at det ikke var rom for å slippe inn alle. Foreningen har bistått med å skaffe foredragsholdere og ut ført tjenester ved avviklingen. Sommerverter har blitt en betydelig innsats for medlemmer i foreningen. Fra juni til september er det dugnad på å være vertskap for besøkende. Dette er viktig for sentret da de har knapphet på lønnsmidler.

Stipendet ble utdelt etter tradisjonelt opplegg. Foreningen har en utfordring med hensyn til antall medlemmer. Flere faller i fra enn vi greier å rekruttere. Dette er en betydelig oppgave i kommende år.

Avkom av bjerka i Borggården er i god vekst slik at vi kan ha en erstatning klar når den gamle ikke er med lenger.

Vi håper at aktiviteten snart kan tas opp igjen og at de satte målsetninger for året kan gjennomføres.

Per Jarle Eriksen

Min historie:

Da biskop Berggrav ble evakuert

Olaf Kjølen, opprinnelig fra Ekne, var med på en noe spesiell redningsaksjon mot slutten av andre verdenskrig. Han er ikke sikker, men mener dette foregikk omkring 14. april 1945, så det er et slags 75-årsjubileum for denne hendinga når dette skrives.

Biskop Eivind Berggrav var internert av okkupasjonsmakten i ei hytte på Borgen i Asker det meste av krigen. Han hadde det ganske fritt der oppe. Det skulle være vakt rundt hytta både natt og dag, men dette ble ikke alltid overholdt.

Da det så ut til at tyskerne snart måtte begynne å komme seg ut av Norge, ble deler av hjemmefronten sammenkalt. En var redd for at biskopen var i fare for å bli brukt som gissel eller det som verre var. Sjøl var han mest redd for hva Quisling kunne finne på. Sjefen for hjemmefronten i Asker, Per Fossum og biskopen hadde i all hemmelighet gjort store forberedelser. De som var med pluss politisjefen visste om alt.

Biskop Eivind Berggrav

Olaf Kjølen var en av disse personene. Som før nevnt var det ikke det helt store vaktholdet rundt hytta til biskopen. I løpet av interneringstida reiste Berggrav to ganger til Oslo med tog, den ene gangen forkledd som politimann.

Berggrav og vakter utenfor hytta sommeren 1944

Akkurat denne kvelden hadde politisjefen sagt at det skulle være to vakter til stede. De to vaktene ble ikke informert av politisjefen.
Det som var spesielt med denne aksjonen, var at biskopen hadde reist med tog til Oslo på forhånd da den ble satt i gang. Han hadde avtalt med Olaf Kjølen og hans kamerater at lyset skulle stå på og informert dem om hvor de skulle finne stige. Det var også gjort avtale om at vinduet ikke skulle være låst fra innsiden.
Det var åtte mann som skulle gjennomføre «liksom-bortføringa» av Berggrav. To av dem gikk fram til hytta der vaktene oppholdt seg for å avlede disse, mens Olaf og en til gikk bort til hytta biskopen normalt oppholdt seg i. De ble litt usikre, for lyset var slått av og det var ikke avtalen, men de bestemte seg for å sette i gang. De to vaktene ble bakbundet, fikk ei fille i munnen og ble lagt på granbar der de lå i mange timer til det ble vaktskifte. Så satte aksjonsgruppen stigen opp mot veggen. Strømmen ble tatt og telefonlinja kutta, - alt dette var avtalt på forhånd. Ikke et ord ble sagt mens aksjonen pågikk.

Hele operasjonen ble gjennomført på denne måten for at politiet ikke skulle bli utsatt for represalier i etterkant. Det måtte se ut som om biskopen virkelig var tatt til fange.
Da biskopen reiste til Oslo denne kvelden, ville ha ta med seg radioen sin. Olaf Kjølen foreslo da at han kunne ta med seg en sekk poteter slik at radioen kunne gjemmes der. Dette gikk uten problemer, og biskopen kom seg velberget til en leilighet i Oslo.
Da freden kom, ble alle som hadde deltatt i aksjonen innbudt til en bedre middag som takk for god hjelp.
Denne hendinga fortalte Olaf Kjølen om da han feiret sin 95-årsdag på Nord-Kjølen på Ekne 26.01.2005. Det er Oddfrid Kjølen som har skrevet ned og levert historia videre til Atle Sand. (Red.anm.)

Direktørens spalte
Christian Wee

Frigjøringsmarkeringen 8.mai – en annerledes markering

8.mai markerer vi at det er 75 år siden frigjøringen fra okkupasjonen. Hvert år markeres dagen med en verdig markering i Falstadskogen, og et faglig program ved Falstadsenteret i samarbeid med Levanger kommune. I 2020 var planene for fysiske arrangement enda større, med frigjøringskonsert og lansering av digitalt fangearkiv i tillegg til hovedmarkeringen i Falstadskogen.

Grunnet korona-karanteneregler er det dessverre ikke mulig å gjennomføre de fysiske arrangementene. Vi har allikevel lagt planer for en digital markering som vi håper og mener ivaretar verdigheten en slik dag fortjener. Når dette skrives er ikke alle detaljene klare, men vi vet allerede at det vil bli avholdt minnemarkering i Falstadskogen, med appeller, kransnedleggelser og kunstneriske innslag.

Det vil også bli lansering av fangearkivet og faglige foredrag fra Falstadsenteret. Alt dette vil bli streamet og vist live på ulike digitale plattformer.

Selv om en digital minnemarkering for frigjøringsjubileet ikke kan erstatte det fysiske møtet mellom mennesker i Falstadskogen og ved Falstadsenteret den 8.mai, så håper Falstadsenteret at vi med dette digitale arrangementet kan minnes frigjøringen på en verdig måte, bli påmint fangenes historier, og til og med kanskje kan nå ut til enda flere.

Programmet for minnemarkeringen og streamingmuligheter vil bli lagt ut på Falstadsenterets hjemmeside og facebook så raskt det er klart.

Besøkstall 2019 og sommeren 2020

Falstadsenteret opplevde en stor økning i besøkstall i 2019. I et år hvor museer i Norge i snitt hadde en besøksøkning på i underkant av 1% er det gledelig at Falstadsenteret opplevde en økning på hele 22%. Av mange oppturer i året som gikk vil senteret spesielt fremheve:

- Nesten 8000 elever og studenter fra grunnopplæringen, videregående skoler og UH-sektoren deltok i undervisningsopplegg ved Falstadsenteret.
- Med 17% økning i elevbesøk i 2019, deltar nå over 75% av alle ungdomsskoleelever i Trøndelag på undervisningsopplegg ved Falstadsenteret i løpet av skoletiden deres.
- Antall museumsbesøkende økte med hele 34%. Vandreformidling om Eiliv Rye Pisani, skolehjemsgutten fra Falstad som ble dømt til døden i rettsoppgjøret etter krigen, og vårt innovative formidlingsverktøy Falstad digital rekonstruksjon er viktige årsaker til dette.
- Falstads digital rekonstruksjon av SS Strafgefangenenlager Falstad ble i løpet av 2019 nominert til flere priser for innovativ kulturarvsformidling.

Med de positive resultatene fra 2019 og en forventet stor interesse for Falstadsenteret grunnet frigjøringsjubileet som bakteppe har Falstadsenteret lagt opp til et spennende program for sommersesongen 2020. Vi trykker opp nye utstillingsduker til hovedutstillingen i kjelleren, og har planlagt for flere interessante dypdykk i Falstads historie gjennom vandreformidlinger,

slik vi gjorde med historien om Eiliv Rye Pisani i 2019. Vårt museum er stengt inntil videre, men vi håper å kunne åpne til sommeren og håper på godt besøk.

Dersom noen ønsker omvisinger i mindre grupper for å redusere faren for koronasmitte så legger vi gjerne opp til dette. Ta kontakt med oss per mail eller telefon så finner vi en løsning.

Sommeren 2019 loste guidene Oda Okkenhaug, Julius Reinsborg og Tor Martin Nordtømme publikum ved Falstadsenteret.

Oppsummering årsmøtet 2020

Det aller meste av dokumentene etter årsmøtet har gått ut med e-post eller er lagt ut på området vårt på Falstadsenterets hjemmeside, www.falstad.no. En del medlemmer har ikke mulighet til å bruke nettbaserte media, så vi tar med noen hovedpunkter i Vennebrev.

Møtet ble avviklet på Falstadsenteret, torsdag 12. mars, med ble flyttet til Grishuset grunnet korona-stengt Falstadsenter. På saklista sto vanlige årsmøtesaker. Ingen andre saker var meldt inn i forkant.

Årsmelding, hovedpunkter

Aktivitet 2019

• «Kick-off» for 17. maikomiteene i Levanger.

• Arrangerte Magisk Maikveld etterfulgt av paneldebatt.

• Stilte med vertskap på senteret gjennom sommerhalvåret, med 32 sommerverter.

• Falstadfangenes Gavestipend tildelt Johannes Hembre-Ingul.

• Arrangert temakvelder og dugnad på utomhusanlegget.

• Arrangert tematur om Majavass-historien med buss på Helgelandskysten.

• Jobbet med at genene til bjørka i borggården skal få videre liv i ei ny bjørk.

• Vi er 180 medlemmer fra start 2020.

• Diskutert ny organisering av Unge Falstadvenner.

• Sendte ut to utgaver av medlemsbladet Vennebrev i 2019.

• Samarbeider med Prosjekt Digitalt Fangearkiv for å lete finansieringsmuligheter.

Regnskap 2019

Foreningens regnskap for 2019 viser et driftsresultat på - 116.395 kroner. Men når en trekker vekk støtte til filmprosjektet Nordens Jean d'Arc på 30.000 kroner og støtte til Digitalt fangeregister på 80.000 kroner, samt tilbakeført tilskudd til Falstadsenteret på 15.000 kroner, er driftsåret for venneforeningen i balanse.

Regnskapet godkjent uten merknader av revisorene og årsmøtet.

Valg 2020

Valgt: Audun Brenne (ny, for to år), Robert Svarva (ny, for to år), Otto Asbjørn Solli (for to år), Svein Helge Falstad (for to år). Styret består for øvrige av: Liv Iren Grandemo og Marit Nordholmen. (Leder ikke valgt da Vennebrev ble produsert). Varamedlemmer: Kirsti Årøen Lein (for to år) og Solveig Hammer Holberg (ny, for to år). Styret konstituerer seg selv.

Aktivitet i 2021

Videreføre tidligere aktiviteter og arrangementer, som Frigjøringsjubileet, Sommerverter, Oppfølging av Fangearkivet og Majavass-filmen. Samt prosjekt «Bjørka». Utgi medlemsbladet Vennebrev. Og dele ut Falstadfangenes Gavestipend.

Min historie II: *På grunn av redusert aktivitet og mindre stoff, tar vi denne gangen med en historie som første gang sto i FFF sitt meldingsblad i 2010:*

Johan Skavhaugs første oppdrag som grenselos

Johan Skavhaug hadde fangenummer 3439 på Falstad.

Han vokste opp på Trones der faren hadde arbeid i Verdalsbruket. I 1936 kjøpte familien gården Fagerhøy på Stiklestad og de flyttet da dit.

For sin innsats under krigen fikk han æresbevisning fra Forsvarets Overkommando for den støtte han ga til Etterretningstjeneten og en æresbevisning for å ha tjenestegjort i Hjemmestyrkene i Trøndelag fra våren 1943 og til 15.juli 1945. Siste æresbevisning er signert forsvarssjefen, daværende kronprins Olav.

Ved krigsutbruddet gikk han på gymnaset på Levanger. Gymnaset var privat og holdt til i middelskolebygget like ved Sundbrua. Johan husker de betalte skolepenger til en som het Meirik, og at gymnaset ikke hadde eksamensrett.

Krigshandlingene førte også til at det ikke ble mer skole. For å fullføre gymnaset gikk han siste året på Steinkjer Landsgymnas og tok eksamen våren 1941. I skolemiljøet var det grupperinger som var aktive i motstandsarbeidet, og her ble han kjent med Morten Koldaas og Torbjørn Rønning.

Verdal ligger slik til at det var en naturlig innfallsport til Sverige for folk som måtte ut, og et betydelig antall verdalinger gjennomførte grenselos-oppdrag i løpet av krigsåra.

Johan mener det var 4.april at et fly i stor høyde fløy over Verdal. Flyet var et tysk spionfly.

Krigsutbruddet medførte full mobilisering med mye folk og oppgaven han hadde var å få tak i opplysninger som ble rapportert til Anders By. Tyske soldater kom til Verdal 20.april og Anders, som var offiser, deltok under kampene på Verdal. Johan hadde også kontakt med engelskmennene da de etablerte seg nabogården Stiklestad øvre. Flyene som bombet Steinkjer 21.april gikk lavt over Stiklestad. Engelskmennene hadde ikke luftvernskyts og måtte skjule seg under stabburet.

Første oppdraget Johan hadde som los var i januar 1941. Fransklæreren fra landsgymnaset, Jonas Fashmer Dahl, sender Johan et brev der han ber om hjelp. Brevet er postlagt i Oslo 11.01.1941 og har følgende ordlyd.

Cher Monsieur

Godt nyttår og takk for det gamle. Jeg har noe på hjertet. Vil du gjøre meg en stor tjeneste? Jeg ankommer til Verdal stasjon en av de nærmeste dagene. Vil du da møte meg på stasjonen når jeg kommer. Skal telegrafere og si når det blir. Obs. spør på stasjonen om toget er forsinket eller ei. Du kan da være meg til stor hjelp med å finne logi og desslike. Skal nemlig på en skitur. Det blir ikke tid til å avvente svar pr. brev.

Håper inderlig du ikke sier nei til dette.

Din Jonas Fashmer-Dahl

Johan henter Fashmer-Dahl på Verdal jernbanestasjon og følger han oppover dalen i bitende kulde mot Ulvilla.

Neste brev er stemplet på Skjækerfossen 16.01.1941.

Cher Ami..

Så langt går det fint. Har overnattet på en gård som heter noe på B. Helt bedårende. Det er iskaldt minus sytten grader. Jeg er emballert i alt jeg eier og har, og da holder en akkurat varmen.

Tusen takk for din assitance amicale.

Jeg ønsker deg alt godt for fremtiden.

Din venn J.F.D.

Jonas Fasmer Dahl kom seg greit over på svensk side. Han oppholdt seg i Sverige fram til 1942. Da gikk han 1. april om bord i en av de såkalte kvarstadbåtene i Gøteborg. Her ble han arrestert av tyskerne sammen med 165 andre allerede samme dag da de bordet båten. Han kom for krigsrett i Kiel og havnet i tukthuset ”Sonnenberg”. Her døde han i januar 1944.

Vi minnes…

Torbjørn Hofstad fra Stjørdal og Jarl Inge Vågen fra Verrabotn. Hofstad døde i mai 2019 og Vågen i januar 2020.
Begge var tidligere Falstadfanger som holdt kontakten med Ekne og Falstad. Begge var påpasselige med å møte opp bl.a. 8. mai i skogen helt til det siste. Jarl Inge Vågen har også bidratt til krigs- og fangehistoria med både å skrive og fortelle om sine opplevelser under 2. verdenskrig.

Bilder fra Helgelandstur 2019 De er fra besøket i museet til Oladalens Venner i Mosjøen, der Majavasstragedien er godt dokumentert ved gjenstander, bilder og skriftlige kilder. Venneforeningen arrangerer sporadisk tematurer, ut fra tema som er oppe i Falstadsenterets virksomhet eller som venneforeningen har satt på dagsorden selv.
Turene har vært populære, og kunnskapsrike guider har på hver tur sørget for et godt utbytte for deltakerne.

Følg med i Vennebrev og på Falstadsenterets Venners side under nettstedet falstadsenteret.no, for der vil kommende turer bli annonsert og omtalt i god tid.

Utgiver av Vennebrev:
Falstadsenterets Venner ved:

Sekretær **Svein Helge Falstad**
Falstadberget, 7624 Ekne
Tlf. 932 02 224
E-post: Falstad2@yahoo.com

Medhjelper: **Alfred Falstad**
Bursflata 28, 7624 Ekne
Tlf. 994 85 771
E-post: alfberfa@hotmail.com

Medhjelper: **Otto Solli**
Bursflata 4, 7624 Ekne
Tlf. 951 09 751
E-post: otta-so@online.no

Venneforeningens styre og bladredaksjon ønsker medlemmer og lesere av Vennebrev

God sommer